Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Artykuły

Studia Iuridica Lublinensia vol. XXV, 3, 2016
DOI: 10.17951/sil.2016.25.3.375

Zbigniew Kalandyk
zetkal@poczta.fm

Główne kierunki działalności władz powiatowych i miejskich w Sandomierzu w latach 1944–1950

The Main Directions of District and Urban Authorities Activity in Sandomierz in the Years 1944–1950

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie głównych kierunków działalności władz powiatowych i miejskich w Sandomierzu w latach 1944–1950. Działalność obejmowała zagadnienia dotyczące zniszczeń wojennych i przeludnienia w powiecie sandomierskim. Były one dodatkowo utrudnione przez fakt, że żołnierze Armii Czerwonej stacjonowali na tym obszarze do połowy 1946 r. W związku z tym w pierwszej kolejności władze powiatu i miasta musiały poradzić sobie z problemem dostaw żywności, a dopiero w drugiej zajmowały się zaniedbaniami i zniszczeniami spowodowanymi przez okupację i wojnę. Istotne było to, aby ożywić powiat przez budowę bazy przetwórstwa świeżych owoców.

Słowa kluczowe: Sandomierz; powiat; aktywność władz miejskich

PROBLEM ZNISZCZEŃ WOJENNYCH I PRZELUDNIENIA W POWIECIE SANDOMIERSKIM

Od lipca 1944 r. do 12 stycznia 1945 r., tj. momentu rozpoczęcia ofensywy styczniowej Armii Czerwonej, powiat sandomierski był teatrem bezpośrednich działań wojennych, ponieważ w okolicach Sandomierza wojska radzieckie utworzyły tzw. przyczółek sandomierski, gdzie przebiegała linia frontu, który ustabilizował się na linii: Pacanów, Stopnica, Staszów, Szydłów, Raków, Łagów, Opatów, rozwidlenie Wisły i Sanu.

Teren przyczółka osiągnął około 50 km głębokości i około 75 km szerokości. W jego obrębie znalazł się między innymi prawie cały powiat sandomierski, z wyjątkiem niewielkiej jego części w rejonie Zawichostu, osiem wschodnich

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

gmin powiatu stopnickiego, z których dwie (Łubnice i Oględów) zostały wyzwolone całkowicie, zaś sześć (Kurozwęki, Oleśnica, Pacanów, Szydłów, Tuczępy i Wolica) – częściowo. Ponadto osiem południowych gmin powiatu opatowskiego, takich jak Piórków, Łagów, Baćkowice, Iwaniska, Modliborzyce, Malkowice, Rembów i Gęsice, zostały wyzwolone tylko częściowo[1]. Z tego powodu nastąpiły dodatkowe zniszczenia domów mieszkalnych i zagród chłopskich.

Jak donosił wojewoda kielecki w sprawozdaniu z dnia 5 października 1945 r., na terenie województwa kieleckiego zniszczonych było 46 201 domów mieszkalnych i zagród chłopskich, z tego w powiecie sandomierskim 8114, a w sąsiednim opatowskim – 9840. Dlatego też, jak pisał wojewoda:

> Ludność znalazła się w fatalnych warunkach. Chłopi mieszkają w bunkrach lub w dołach na kartofle i są tak wyniszczeni materialnie, że na wielu terenach dotychczas nie mogli zdobyć się na jakiekolwiek polepszenie warunków mieszkaniowych. W związku z tym zima zastanie ich w ziemiankach i bunkrach mimo upływu szeregu miesięcy od ukończenia działań wojennych[2].

Sytuację pogarszał również fakt stacjonowania na terenie powiatu sandomierskiego do czerwca 1946 r. wojsk sowieckich, które dopuszczały się na ludności rabunków, kradzieży, gwałtów i mordów. Starosta sandomierski w sprawozdaniu za czerwiec 1945 r. ujął to jako „ucisk przyfrontowy", który wytwarza „nieprzyjazną atmosferę w stosunku do Armii Czerwonej".

Sowieci rekwirowali niemal cały zapas ziemiopłodów z tytułu kontyngentu, ściągnięty od ludności powiatu. Przykładowo na 2296 t pszenicy Armia Czerwona zarekwirowała 2293,2 t; na 4677,4 t żyta zarekwirowała 4650,7 t; na 3093,5 t jęczmienia zarekwirowała 3091 t; na 4199,4 t owsa zarekwirowała 4195,8 t; na 20 685,4 t ziemniaków zarekwirowała 20 625,7 t. Z tego powodu aprowizacja powiatu była oparta na przydziałach z zewnątrz.

Ludność powiatu była obciążona na rzecz Armii Sowieckiej świadczeniami rzeczowymi w formie kontyngentów lub szarwarków. Starosta sandomierski pisał:

> Pod tym względem powiat doznał takiego przeładowania, że wytworzyła się atmosfera wprost dzika, łapanie ludzi na drogach, domach, we dnie, w nocy, ucieczka tych jak za niemieckich czasów i to się przyczyniło w dużym stopniu do zanarchizowania społeczeństwa i masowego uchylania się od obowiązku dalszych świadczeń. Gdy chodzi o konie, to obywatel nie chce jechać w dalszą drogę, bo zawsze jest możliwość utraty tych koni łapanych przez maruderów Armii Czerwonej[3].

---

[1] H. Stańczyk, *Od Sandomierza do Opola i Raciborza*, Warszawa 1998, s. 46–47; J. Naumiuk, *Rewolucyjno-demokratyczne partie polityczne i ich współdziałanie w tworzeniu władzy ludowej na przyczółku sandomierskim*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Świętokrzyskiej. Nauki Społeczno-Ekonomiczne" 1975, nr 4, s. 5. Por. B. Bełczewski, *Przyczółek sandomierski*, „Wojskowy Przegląd Historyczny" 1976, nr 1.

[2] Archiwum Państwowe w Kielcach, Zespół Akt: Urząd Wojewódzki Kielecki II (dalej jako: APK UWK II), sygn. 1326, k. 4, Sprawozdanie wojewody kieleckiego z dnia 12 października 1945 r.

[3] Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Sandomierzu, Zespół Akt: Starostwo Po-

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

W sprawozdaniu za sierpień 1945 r. starosta informował o dostarczeniu na rzecz Armii Czerwonej 25 tzw. podwodów (chodziło zapewne o świadczenie przez miejscową ludność usług komunikacyjnych zaprzęgami konnymi) i o tym, że Sowieci brali siłą następne „podwody" bez porozumienia się z władzami powiatu sandomierskiego.

Jak wynika ze sprawozdania, stosunek ludności powiatu do Armii Czerwonej „pogarszał się z każdym dniem". Miały na to wpływ wyżej opisane okoliczności. Starosta pisał: „Z chwilą interwencji miejscowej Milicji Obywatelskiej żołnierze Armii Czerwonej używają broni, skutkiem czego zdarzają się wypadki ofiar nie tylko ze strony ludności cywilnej, ale i ze strony funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej, która powstrzymuje się od użycia broni"[4].

Sowieci lekceważyli też urzędników starostwa sandomierskiego, o czym świadczy raport z dnia 6 kwietnia 1945 r. inż. Ludwika Zuławy – kierownika referatu przemysłowego w starostwie, skierowany do Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego[5]. Kierownik informował, że nie mógł terminowo załatwiać spraw w referacie, które polegały na wyjazdach w teren, bo

> […] trzeba było obchodzić drogami bocznymi, gdyż na szosie łapali żołnierze Armii Czerwonej do robót bez względu na legitymację. W ten sposób sprawa, która mogła być załatwiona w trzech godzinach, zajęła mi cały dzień. […] Dnia 27 marca br., wracając po godzinie 16 z pracy, zostałem zatrzymany siłą przy moście na Wiśle i mimo okazywania legitymacji i poświadczeń musiałem głodny i zmęczony pracować przy przenoszeniu desek i belek. Dnia 28 i 30 w ogóle nie mogłem z tego powodu przyjść do biura. Dnia 30 dopiero po południu przyszedłem do biura. […] Zaznaczam, że odnosiłem się do Komendanta Miasta z tem, ten jednak oświadczył, że legitymacje, które posiadam wystarczają w zupełności do zwolnienia mnie od takich wypadków. Odwoływanie się do Komendanta już na budowie nie odnosi skutków, gdyż każdy żołnierz twierdzi, że on jest komendantem i że on ma prawo mnie zatrzymać, pogarsza raczej sytuację i powoduje specjalne traktowanie, jako niechcącego pracować.

Działania Armii Czerwonej wynikały zapewne z tego, że była ona słabo wyekwipowana i źle zaopatrzona w prowiant, a jej żołnierze często cierpieli głód i zimno. Wysyłanie w teren specjalnych ekip kontyngentowych pod dowództwem oficerów dla zebrania po wsiach żywności należało do sposobu prowadzenia wojny przez wojska sowieckie i było przez nie praktykowane na ziemiach polskich także po jej zakończeniu. Jak zauważa Marcin Zaremba, w okolicach Augustowa, na północnym Mazowszu, na przyczółku sandomierskim, w niektórych powiatach rzeszowskiego sytuacja przypominała obrazy z wojny trzydziestoletniej[6].

---

wiatowe Sandomierskie (dalej jako: APK O/S SPS), sygn. 62, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne za czerwiec 1945 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego z dnia 20 lipca 1945 r.

[4] APK O/S SPS, sygn. 62, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne za sierpień 1945 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego z dnia 5 września 1945 r.

[5] APK O/S SPS, sygn. 373, nlb., Raport z dnia 6 kwietnia 1945 r. inż. Ludwika Zuławy.

[6] M. Zaremba, *Wielka trwoga. Polska 1944–1947. Ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012, s. 154–155.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Żołnierze Armii Czerwonej nie ograniczali się bynajmniej tylko do „zbierania" żywności po wsiach. Świadczy o tym przypadek z Sandomierza z początków września 1945 r., kiedy grupa czerwonoarmistów dowodzona przez dwóch lejtnantów ruszyła w miasto, grabiąc sklepy. Kiedy kilku funkcjonariuszy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego usiłowało ich powstrzymać, zostali ostrzelani. Jeden poległ, trzech żołnierzy sowieckich udało się zatrzymać. Po godzinie ich koledzy podjechali pod budynek PUBP i ostrzelali go z ciężkiego karabinu maszynowego, następnie wdarli się na jego teren, prawdopodobnie odbijając swoich towarzyszy[7]. Dowodzi to bezradności polskich władz wobec Armii Czerwonej.

Innym problemem była kwestia przeludnienia w powiecie, spowodowana wysiedleniem ludności jesienią 1944 r. z bezpośredniego pasa przyfrontowego o szerokości od 15 do 20 km[8]. W tym czasie w powiecie sandomierskim przebywało około 100 tys. ludzi, wysiedlonych i ewakuowanych z sąsiednich powiatów, tj. opatowskiego i stopnickiego. Do tego należy dodać „tysiące" żołnierzy sowieckich stacjonujących na liniach bojowych przyczółka sandomierskiego do 12 stycznia 1945 r., z których część pozostała na terenie powiatu do połowy 1946 r.[9] Dla przykładu według sprawozdania referatu opieki społecznej starostwa sandomierskiego z dnia 31 października 1944 r. na terenie powiatu przebywało 65 725 osób wysiedlonych, wśród których było 14 423 rodzin.

W rozbiciu na poszczególne gminy kształtowało się to w następujący sposób: Sandomierz (miasto) – 1276 osób (156 rodzin), Samborzec – 9243 osób (1960 rodzin), Klimontów – 5442 osób (1088 rodzin), Rytwiany – 15 715 osób (3208 rodzin), Jurkowice – 4834 osób (1086 rodzin), Połaniec – 3147 osób (730 rodzin), Koprzywnica – 5558 osób (1252 rodzin), Osiek – 5542 osób (1143 rodzin), Wiśniowa – 2043 osób (408 rodzin), Łoniów – 4448 osób (1064 rodzin), Tursko-Wielkie – 5672 osób (1756 rodzin)[10].

Jednym z najważniejszych kierunków działalności władz powiatowych i miejskich Sandomierza była aprowizacja. Jak pisał w sprawozdaniu z dnia 31 października 1944 r. Józef Maślanka (wojewoda kielecki, a zarazem przewodniczący Kieleckiej Wojewódzkiej Rady Narodowej z siedzibą w Sandomierzu):

> Zarządzono spis towarów w sklepach i obowiązek ujawniania cen. Sytuacja aprowizacyjna terenu jest nad wyraz ciężka, dotąd ludność nie otrzymuje żadnych przydziałów z powodu braku zapasów, bowiem dotąd wszystkie kontyngenty zabierała Armia. Na terenie kilku gmin powiatu

[7] R. Śmietanka-Kruszelnicki, E. Wróbel, *Przestępstwa żołnierzy Armii Czerwonej na Kielecczyźnie 1945–1946*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2006, nr 25, s. 126.

[8] J. Naumiuk, *op. cit.*, s. 5.

[9] APK UWK II, sygn. 411, k. 8, Dane statystyczne i opisowe powiatu sandomierskiego, sporządzone na polecenie wydziału wojewódzkiego w Kielcach z dnia 15 grudnia 1945 r.

[10] APK O/S SPS, sygn. 474, nlb., Sprawozdanie miesięczne za czas od 1 do 31 października 1944 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

sandomierskiego, które jedynie nie zostały ewakuowane, znajduje się ludność ewakuowana w ilości dwukrotnie większej od miejscowej, trudno więc praktycznie liczyć na zebranie kontyngentowych zbóż z tego skrawka powiatu. Starostwo Powiatowe przystąpiło zresztą do akcji. Ludność wyzwolonej części województwa kieleckiego, wobec zniszczenia zbiorów przez działania wojenne i zabrania reszty przez Armię, może być zaaprowizowana tylko z zewnątrz i na to oczekuje[11].

Jednocześnie na mocy dekretów PKWN z dnia 18 sierpnia 1944 r. i z dnia 22 sierpnia 1944 r. ludność powiatu i miasta miała obowiązek dostarczania na rzecz państwa zbóż, ziemniaków, mięsa, mleka i siana[12]. Sankcją za uchylanie się, udaremnianie lub utrudnianie spełnienia tego obowiązku była, zgodnie z art. 10 i 12 dekretu PKWN o ochronie Państwa, kara więzienia lub śmierci, a także obligatoryjna utrata praw publicznych i obywatelskich praw honorowych[13].

Przykładowo w roku gospodarczym 1944/1945 każdy hektar w powiecie sandomierskim został „obciążony" obowiązkiem dostawy 21,2 kg żywca wołowego i 6,5 kg żywca wieprzowego. Bardziej zniszczone gminy, jak Jurkowice, Klimontów, Dwikozy, Lipnik, Obrazów, Staszów i Wilczyce, miały dostarczać połowę wyznaczonej wielkości[14]. Ponadto jesienią 1944 r., w związku z utworzeniem przyczółka i wysiedleniem ludności oraz zaminowaniem pól, dokonano mniejszych obsiewów ozimych w powiecie sandomierskim. Pszenicą zostało obsianych 3492 ha z 6803 ha, a żytem 5705 ha z 9182 ha[15].

---

[11] 1944 październik 30, Sandomierz, Sprawozdanie Kieleckiej Wojewódzkiej Rady Narodowej za czas od powstania do 30 października 1944 r. Maszynopis, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego" 1974, nr 16, s. 391–392. Kielecka Wojewódzka Rada Narodowa z siedzibą w Sandomierzu obejmowała wówczas (tj. do stycznia 1945 r.) swym zasięgiem zaledwie trzy powiaty (sandomierski, opatowski i stopnicki), tylko w części wyzwolone.

[12] Dekret PKWN z dnia 18 sierpnia 1944 r. o wojennych świadczeniach rzeczowych – obowiązkowych dostawach zbóż i ziemniaków dla państwa (Dz.U. RP z 1944 r., nr 3, poz. 9); dekret PKWN z dnia 22 sierpnia 1944 r. o wojennych świadczeniach rzeczowych – obowiązkowych dostawach mięsa, mleka i siana dla państwa (Dz.U. RP z 1944 r., nr 3, poz. 10). Dekrety zostały „zastąpione" przez rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 lutego 1945 r.: o obowiązkowych dostawach zbóż, gryki, prosa, ziemniaków, siana, słomy, nasion oleistych, strączkowych i strączkowych pastewnych (Dz.U. RP z 1945 r., nr 6, poz. 23); o obowiązkowych dostawach mięsa na rzecz Państwa (Dz.U. RP z 1945 r., nr 6, poz. 26). Rozporządzenia zostały wydane na podstawie ustawy z dnia 30 marca 1939 r. o powszechnym obowiązku świadczeń rzeczowych (Dz.U. RP z 1939 r., nr 30, poz. 200), co świadczy o pozorach legalizmu nowej władzy i niekonsekwencji w stosunku do Manifestu PKWN z dnia 22 lipca 1944 r., który uznawał Konstytucję z dnia 23 kwietnia 1935 r. za bezprawną i faszystowską.

[13] Dekret PKWN z dnia 30 października 1944 r. o ochronie Państwa (Dz.U. RP z 1944 r., nr 10, poz. 50).

[14] Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Sandomierzu, Zespół Akt: Akta miasta Sandomierza (dalej jako: APK O/S AmS), sygn. 2009, nlb., Wykaz obowiązkowych dostaw mięsa dla wojska i ludności cywilnej – listopad 1944 r.

[15] APK O/S SPS, sygn. 679, nlb., Zestawienie obsiewów ozimych w powiecie sandomierskim na 25 października 1944 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Jak wynika ze sprawozdania referatu opieki społecznej starostwa sandomierskiego, sporządzonego za grudzień 1944 r., zakwalifikowano wówczas do udzielania stałej pomocy 47 801 osób ewakuowanych, w tym 14 410 dzieci do lat 16. Wydano 39 495 kart żywnościowych i zapewniono na nie pokrycie w postaci 373 859 kg chleba, 12 463 kg mąki białej, 44 834 kg kaszy, 8519 kg cukru, 22 476 kg mięsa, 373 860 kg kartofli, 8007 kg soli, 12 224 litrów nafty, 4057 kg mydła[16]. Na jedną kartę żywnościową przypadało więc odpowiednio: 9,46 kg chleba, 31 dag mąki białej, 1,13 kg kaszy, 21 dag cukru, 56 dag mięsa, 9,47 kg kartofli, 20 dag soli, 3 centylitry nafty i 10 dag mydła.

W ocenie Rządu Tymczasowego sytuacja w powiecie sandomierskim nie była najgorsza, skoro nie został bezpośrednio objęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 16 kwietnia 1945 r. dotyczącą pomocy dla ludności dotkniętej głodem i zniszczeniem na skutek działań wojennych w województwie kieleckim[17]. Odnosiła się ona w szczególności do powiatów: stopnickiego, opatowskiego, kozienickiego i iłżeckiego (zostały wymienione na wstępie). Zgodnie z uchwałą minister pracy i opieki społecznej wespół z ministrem administracji publicznej miał utworzyć biura werbunkowe dla mobilizacji na tych terenach 10 tys. robotników jako „pomocnicze brygady za- i wyładunkowe na kolejach państwowych". Miały być one użyte jako „brygady ruchome" dla zabezpieczenia za- i wyładunku transportów kolejowych na głównych stacjach odbiorczych i wysyłkowych.

W pierwszej kolejności część tych brygad miała się udać do województw zachodnich w celu załadowania pociągów kartoflami dla potrzeb nasiennych i aprowizacji. Uchwała nakazywała ministrowi aprowizacji skierowanie niezwłocznie na tereny dotknięte głodem powiatów województwa kieleckiego odpowiednich transportów mąki, kartofli i innych produktów oraz oddanie ich do dyspozycji agend Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, utworzonych na tych terenach. Miały być zorganizowane jadłodajnie dla osób niezdolnych do pracy w powiatach dotkniętych głodem. Ponadto, w myśl uchwały, minister administracji publicznej wespół z ministrem rolnictwa miał polecenie przeprowadzenia akcji przesiedleńczej ludności rolniczej, pozbawionej gospodarstw wskutek działań wojennych na terenach województwa kieleckiego, do Prus Wschodnich i na tereny nadodrzańskie.

Należy zauważyć, że przejście frontu na zachód w wyniku tzw. ofensywy styczniowej Armii Czerwonej w 1945 r., nie poprawiło sytuacji aprowizacyjnej powiatu sandomierskiego. Była ona bardzo ciężka, szczególnie dla ludności rolniczej, ponieważ – jak informował kierownik referatu aprowizacji i handlu starostwa sandomierskiego w sprawozdaniu za lipiec 1945 r. – „Powiat nasz jako jeden z przyczółkowych jest w 75% pod każdym względem zniszczony, tak że zapasów

[16] APK O/S SPS, sygn. 469, nlb., Sprawozdanie z działalności referatu opieki społecznej przy Starostwie Powiatowym w Sandomierzu za grudzień 1944 r.

[17] APK O/S SPS, sygn. 468, nlb., Uchwała Rady Ministrów przyjęta na posiedzeniu w dniu 16 kwietnia 1945 r. (nie została ogłoszona w publikatorze aktów prawnych).

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

własnych referat aprowizacji i handlu nie posiada, a przydziały dostarczone z zewnątrz, z Wydziału Aprowizacji Urzędu Wojewódzkiego, nie wystarczają w 100% na pokrycie potrzeb ludności. Ludność rolnicza na skutek działań wojennych dotknięta jest klęską głodu, dla ludności tej w ostatnich czasach prowadzi się akcje bezpłatnej pomocy". Polegała ona na wydawaniu ludności rolniczej mąki żytniej, pszennej, kaszy jaglanej, kartofli[18]. W najgorszej sytuacji była ta grupa ludności, której w wyniku działań wojennych zostały zniszczone gospodarstwa rolne, a także zostały zaminowane pola uprawne. W lepszej sytuacji byli rolnicy, którzy wypełnili obowiązek dostaw rzeczowych przewidziany planem gospodarczym na rok 1945/1946, ponieważ mogli oni liczyć na karty premiowe upoważniające do nabycia towarów przemysłowych oraz dające prawo swobodnego obracania nadwyżkami na wolnym rynku[19]. Przykładowo referat aprowizacji i handlu starostwa sandomierskiego w październiku 1945 r. wydał następującą ilość kart premiowych: I kategorii – 240, II kategorii – 2650, III kategorii – 950, IV kategorii – 105, V kategorii – 23. Jak pisał kierownik referatu: „[…] utrzymywano ścisły kontakt z Oddziałem »Społem« w Sandomierzu, celem szybkiego dostarczenia rolnikom towarów premiowych, by zachęcić do dalszej i szybszej dostawy"[20]. Wojenne, bezpłatne kontyngenty zostały zastąpione we wrześniu 1945 r. przez dostawy obowiązkowe, realizowane po urzędowo ustalonych cenach, wielokrotnie niższych od cen rynkowych. W zamian rolnicy mieli prawo do zakupu również po cenach sztywnych pewnych ilości artykułów przemysłowych, z tym że proporcje między cenami artykułów rolnych i przemysłowych były dla wsi wysoce niekorzystne.

Dostawy obowiązkowe, rujnujące wieś i pozbawiające rolników bodźców do rozszerzania produkcji, zostały zniesione 1 lipca 1946 r. Trudne warunki atmosferyczne na początku 1947 r. oraz zamieszanie wywołane w następnych miesiącach, szczególnie na rynku zbóż, spowodowało, iż w połowie 1947 r. władze zdecydowały się powrócić do dostaw obowiązkowych[21]. Było to jednak w zmienionej formie, ponieważ na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1947 r. wprowadzono dla gospodarstw rolnych obowiązek uiszczania podatku gruntowego częściowego (przy mniejszej produkcji) lub całkowitego (przy większej) w ziemiopłodach (zbożach)[22].

---

[18] APK O/S SPS, sygn. 558, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne referatu aprowizacji i handlu starostwa sandomierskiego za lipiec 1945 r.

[19] Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 marca 1945 r. o obowiązku świadczeń rzeczowych na rok gospodarczy 1945/46 (Dz.U. RP z 1945 r., nr 14, poz. 78), § 12.

[20] APK O/S SPS, sygn. 558, nlb., Sprawozdanie referatu aprowizacji i handlu starostwa sandomierskiego za październik 1945 r.

[21] S. Ciesielski, *Polska 1944–1949. Powrót do życia*, [w:] *PRL od lipca 44 do grudnia 1970*, red. K. Persak, P. Machcewicz, Warszawa 2010, s. 24.

[22] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1947 r. o obowiązku uiszczania przez niektóre gospodarstwa rolne podatku gruntowego w ziemiopłodach (Dz.U. RP z 1947 r., nr 55, poz. 296) (weszło w życie z mocą od 1 lipca 1947 r., uchylone 11 listopada 1950 r. przez dekret z dnia

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

W pierwszych latach powojennych sytuacja aprowizacyjna na terenie kraju była ciężka, dlatego to na barkach rządu spoczywał ciężar dystrybucji żywności dla ludności, w tym przede wszystkim miejskiej. Z uwagi na ograniczone wówczas zasoby żywności, musiały być one reglamentowane. W myśl dekretu z dnia 27 czerwca 1946 r. ustalanie przedmiotów objętych reglamentowanym zaopatrzeniem należało do właściwości ministra aprowizacji i handlu w porozumieniu z właściwymi ministrami. On też zlecał władzom samorządu terytorialnego rozdział, gromadzenie i przewóz tych przedmiotów na reglamentowane zaopatrzenie ludności. W tym zakresie władze samorządu terytorialnego podlegały nadzorowi i kontroli ministra aprowizacji i handlu[23].

W starostwie sandomierskim sprawy rozdzielnictwa artykułów spożywczych oraz kart zaopatrzenia dla ludności załatwiał do połowy 1947 r. referat aprowizacji i handlu, a następnie utworzony między innymi w jego miejsce referat aprowizacji, który został zniesiony 1 sierpnia 1949 r. Dystrybucja żywności dla ludności miejskiej odbywała się przez system kartkowy, który upowszechniono w latach 1946–1947. Następnie był on stopniowo likwidowany. W 1948 r. zniesiono reglamentację cukru, kaszy i ziemniaków, a w 1949 r. pozostałych artykułów spożywczych[24]. Należy pamiętać, że oprócz ograniczeń wynikających z systemu kartkowego (kartki mogli otrzymać tylko pracujący), były także inne wynikające z aktów wykonawczych do wyżej wymienionego dekretu z dnia 27 czerwca 1946 r. Należało do nich np. rozporządzenie ministrów aprowizacji oraz przemysłu i handlu z dnia 30 lipca 1947 r. wprowadzające tzw. dni bezmięsne, obowiązujące w środy, czwartki i piątki każdego tygodnia[25]. Wówczas wzbronio-

26 października 1950 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz.U. RP z 1950 r., nr 49, poz. 452). Zarządzenie Głównego Pełnomocnika Rządowego do spraw podatku gruntowego z dnia 15 września 1947 r. określało warunki uiszczania podatku gruntowego w ziemiopłodach pszenicą lub jęczmieniem zamiast żytem oraz równoważniki zamienne pszenicy i jęczmienia za żyto („Monitor Polski" 1947, nr 130, poz. 812). Zob. A. Witkowski, *Wymiar i pobór podatków bezpośrednich oraz opłat na rzecz Skarbu Państwa od gospodarki nieuspołecznionej i ludności w Polsce w latach 1944–1950*, Rzeszów 2002.

[23] Dekret z dnia 27 czerwca 1946 r. o reglamentowanym zaopatrywaniu ludności w przedmioty powszedniego użytku (Dz.U. RP z 1946 r., nr 35, poz. 217), art. 1, 7 (wszedł w życie z dniem ogłoszenia, tj. 14 sierpnia 1946 r., i obowiązywał do 10 sierpnia 1949 r., kiedy został uchylony przez dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o reglamentacji niektórych surowców, półfabrykatów i wyrobów gotowych, Dz.U. RP z 1949 r., nr 46, poz. 341).

[24] S. Ciesielski, *op. cit*., s. 25.

[25] Rozporządzenie ministrów aprowizacji oraz przemysłu i handlu z dnia 30 lipca 1947 r. w sprawie ograniczenia obrotu mięsem, jego przetworami oraz tłuszczami zwierzęcymi (Dz.U. RP z 1947 r., nr 56, poz. 306) (obowiązywało od 28 sierpnia 1947 r. do 1 grudnia 1949 r., czyli dłużej niż dekret z dnia 27 czerwca 1946 r., ale tak stanowił dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r.). Należy zauważyć, że już wcześniej na podobnych zasadach, jak wyżej, „dni bezmięsne" we wtorki, w środy i czwartki wprowadzało w okresie swego obowiązywania (tj. od 29 marca 1946 r. do 23 maja 1946 r.) rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 lutego 1946 r. w sprawie ograniczenia spożycia potraw mięsnych w przedsiębiorstwach przemysłu gastronomicznego i gospodniego oraz ograni-

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

ne było dokonywanie wszelkich obrotów mięsem i jego przetworami (potrawami, wędlinami i konserwami mięsnymi) oraz tłuszczami zwierzęcymi otrzymywanymi z uboju zwierząt rzeźnych (słoniną, łojem, sadłem, boczkiem i smalcem) w przedsiębiorstwach gastronomicznych, stołówkach, sklepach żywnościowych i rzeźniczych, na straganach oraz we wszelkich przedsiębiorstwach handlowych. Zakaz ten nie dotyczył obrotu podrobami, kaszanką i kośćmi oraz mięsem, tłuszczami i potrawami z drobiu, królików i dziczyzny.

Z kolei inne rozporządzenie tych ministrów z dnia 30 lipca 1947 r. wprowadzało tzw. dni bez wyrobów cukierniczych[26]. Mianowicie we wtorki, w środy, czwartki i piątki każdego tygodnia wzbronione było dokonywanie wszelkich obrotów wyrobami cukierniczymi (ciastami, tortami, ciastkami, pączkami i faworkami) w przedsiębiorstwach gastronomicznych, stołówkach, sklepach żywnościowych, na straganach i we wszelkich przedsiębiorstwach handlowych. Zakaz nie dotyczył obrotu piernikami i ciastami (bułkami) wypieczonymi z mąki pszennej „nie niżej 80%", bez domieszki tłuszczów, cukru i mleka. Z kolei na mocy rozporządzenia z dnia 5 marca 1947 r. zostało ograniczone spożycie pieczywa i tłuszczów zwierzęcych w przedsiębiorstwach gastronomicznych[27]. Wolno tam było podawać do jednego posiłku na jedną osobę nie więcej niż 50 g pieczywa (1 kawałek chleba lub bułkę) i 10 g tłuszczów zwierzęcych. Wyjątkiem były śniadania i kolacje, gdzie wolno było podać jednej osobie 100 g pieczywa (2 kawałki chleba bądź 2 bułki) oraz 20 g tłuszczu zwierzęcego.

czenia obrotu handlowego mięsem i jego przetworami, pochodzącymi z uboju zwierząt rzeźnych (Dz.U. RP z 1946 r., nr 9, poz. 68). Zostało ono następnie uchylone przez rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 1946 r. w sprawie ograniczenia obrotu mięsem, jego przetworami oraz tłuszczami zwierzęcymi (Dz.U. RP z 1946 r., nr 18, poz. 121), które z kolei wprowadzało „dni bezmięsne" w środy, czwartki i piątki. Obowiązywało od wejścia w życie z dniem ogłoszenia, tj. od 23 maja 1946 r., do 13 czerwca 1947 r., kiedy weszła w życie ustawa z dnia 2 czerwca 1947 r. o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym (Dz.U. RP z 1947 r., nr 43, poz. 218), uchylająca podstawę prawną rozporządzenia, tj. dekret PKWN z dnia 25 października 1944 r. o zwalczaniu spekulacji i lichwy wojennej (Dz.U. RP z 1944 r., nr 9, poz. 49). Jak widać z powyższego, od 14 czerwca do 27 sierpnia 1947 r. nie obowiązywały „dni bezmięsne".

[26] Rozporządzenie ministrów aprowizacji oraz przemysłu i handlu z dnia 30 lipca 1947 r. w sprawie ograniczenia obrotu wyrobami cukierniczymi (Dz.U. RP z 1947 r., nr 56, poz. 305) (obowiązywało od 28 sierpnia 1947 r. do 1 października 1948 r., kiedy zostało zniesione przez rozporządzenie ministrów aprowizacji oraz przemysłu i handlu z dnia 30 września 1948 r. o zniesieniu ograniczeń obrotu wyrobami cukierniczymi, Dz.U. RP z 1948 r., nr 48, poz. 364). Podobne ograniczenia wprowadzało w okresie swego obowiązywania, tj. od 7 czerwca 1946 r. do 13 czerwca 1947 r., rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. w sprawie ograniczenia obrotu wyrobami cukierniczymi (Dz.U. RP z 1946 r., nr 24, poz. 158), wydane na podstawie dekretu PKWN z dnia 25 października 1944 r. o zwalczaniu spekulacji i lichwy wojennej (Dz.U. RP z 1944 r., nr 9, poz. 49).

[27] Rozporządzenie ministra aprowizacji i handlu z dnia 5 marca 1947 r. w sprawie spożycia pieczywa i tłuszczów zwierzęcych (Dz.U. RP z 1947 r., nr 29, poz. 125) (obowiązywało od 15 marca 1947 r. do 20 grudnia 1948 r., kiedy zostało uchylone przez rozporządzenie ministra przemysłu i handlu z dnia 10 grudnia 1948 r. w sprawie zniesienia ograniczeń spożycia pieczywa i tłuszczów zwierzęcych, Dz.U. RP z 1948 r., nr 60, poz. 476).

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Za naruszenie przepisów powyższych rozporządzeń groziła sankcja wynikająca z art. 8 dekretu z dnia 27 czerwca 1946 r. o reglamentowanym zaopatrywaniu ludności w przedmioty powszedniego użytku. Było nią wykroczenie podlegające karze aresztu do trzech miesięcy i grzywny do 30 tys. zł oraz możliwość przepadku przedmiotów będących w obrocie. Odpowiedzialność groziła nie tylko sprzedawcom i nabywcom, ale też konsumentom, którzy zjedli „ponadnormatywny posiłek". W tych sprawach orzekały władze administracji ogólnej I instancji.

Wracając do sytuacji aprowizacyjnej powiatu sandomierskiego, to według sprawozdania starosty za luty 1946 r. była ona nadal bardzo ciężka, szczególnie dla „ludności pracującej i zniszczonej", ponieważ brakowało chleba. Powodem była

> […] akcja żniwna, która pochłonęła prawie wszystkie zapasy wpływające ze świadczeń rzeczowych, wobec czego zboża na cele aprowizacyjne jest znikoma ilość. Toteż w miesiącu sprawozdawczym wydawano chleb na karty żywnościowe. Wydawano dla sierocińców, szpitali, dożywianie dzieci i młodzieży szkolnej w zakładach naukowych, położonych na terenach zniszczonych, względnie w Sandomierzu. Otrzymano zarządzenie Urzędu Wojewódzkiego, anulujące wszelkie zaległości chleba, z poleceniem wydawania chleba tylko na miesiące styczeń i luty br. i to dla ludności pracującej, podlegającej zaopatrzeniu zagwarantowanemu. Ograniczono także wydawanie kaszy jęczmiennej w związku z akcją siewną wiosenną.

Sytuację ratowały zapasy ze środków pomocowych UNRRA, które „szły" na zaopatrzenie ludności pracującej. W styczniu 1946 r. powiat sandomierski otrzymał: mąki pszennej – 2967 kg, herbaty – 200 kg, mydła toaletowego – 7300 kawałków, mydła zwykłego – 1129 kg, konserw rybnych – 1600 kg, śledzi – 3600 kg[28]. Dlatego też położenie ludności bezrolnej i niepracującej było „upośledzone", jak zaznaczył starosta sandomierski w sprawozdaniu Wydziału Powiatowego z dnia 11 marca 1946 r.

Świadczenia rzeczowe i osobiste zrealizowano wówczas jedynie w 13,1%, a ludność wsi oburzała się na oddawanie świadczeń, zwłaszcza mleka, gdyż inwentarz na terenie powiatu był w „opłakanym stanie", zniszczonym w czasie walk o przyczółek sandomierski w 58%[29]. Z powodu braku chleba i innych artykułów spożywczych następowała na wolnym rynku zwyżka cen, która osiągnęła w marcu 1946 r. 70% w stosunku do poprzednich miesięcy[30].

Celem „uszczelnienia" systemu zaopatrzenia pracownicy referatów aprowizacji i handlu oraz przemysłu starostwa sandomierskiego przeprowadzali w powiecie kontrole młynów, kładąc nacisk na „sprawne odstawianie miarek młyńskich",

[28] APK O/S SPS, sygn. 65, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne za luty 1946 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego.

[29] APK O/S SPS, sygn. 65, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne z działalności Wydziału Powiatowego w Sandomierzu z dnia 11 marca 1946 r.

[30] APK O/S SPS, sygn. 558, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne referatu aprowizacji i handlu starostwa sandomierskiego za marzec 1946 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

a także piekarń, dokonując „kalkulacji chleba”[31]. Starosta sandomierski w sprawozdaniu z dnia 16 grudnia 1946 r. pisał: „W miesiącu grudniu przeprowadzono kontrolę 15 młynów, w sklepach spożywczych zarekwirowano 4,35 kg słoniny, 1/2 kg boczku pochodzącego z tajnego uboju, a sprzedawanych w dni bezmięsne, towar przekazano do dyspozycji Starostwa”[32]. Braki w zaopatrzeniu w chleb na terenie powiatu były także w 1947 r., szczególnie w kwietniu i maju, gdy na kartki na chleb wydawano w zamian cukier[33]. Sytuacja poprawiła się w listopadzie 1947 r., wówczas chleb wydawano systematycznie i w całości na karty zaopatrzenia[34]. Niedobór towarów powodował zwyżki cen na wolnym rynku. Aby temu przeciwdziałać, ustawa z dnia 2 czerwca 1947 r. powoływała komisje cennikowe oraz notowań, mające działać między innymi przy starostach powiatowych[35]. Do zakresu działania komisji cennikowej przy staroście należało: a) ustalanie cen targowych artykułów spożywczych na podstawie średnich notowań dokonanych przez komisje notowań i podawanie ich natychmiast do wiadomości komisjom cennikowym powołanym przy wojewodach, b) ustalanie cen maksymalnych hurtowych i detalicznych artykułów spożywczych pierwszej potrzeby i ogłaszanie tych cen (przez komunikaty w prasie codziennej, plakatowanie, ogłaszanie na tablicy urzędowej) po zatwierdzeniu przez komisje cennikowe powołane przy wojewodach.

Ustalone ceny targowe i maksymalne obowiązywały do czasu ustalenia przez komisje cennikowe nowych cen. W skład takiej komisji wchodzili jako członkowie: a) przedstawiciel powiatowej rady narodowej, b) przedstawiciel powiatowej rady związków zawodowych, c) trzej pracownicy starostwa wyznaczeni przez starostę z wydziału (referatu) przemysłowego, aprowizacji i rolnego, d) przedstawiciele: właściwej izby przemysłowo-handlowej, właściwej izby rzemieślniczej, funduszu aprowizacyjnego, okręgu Związku Rewizyjnego Spółdzielni RP, okręgu Związku Gospodarczego Spółdzielni RP „Społem”, powiatowego zarządu

[31] APK O/S SPS, sygn. 558, nlb., Sprawozdanie referatu aprowizacji i handlu starostwa sandomierskiego za kwiecień 1946 r.

[32] APK O/S SPS, sygn. 558, nlb., Sprawozdanie Starosty Powiatowego Sandomierskiego z dnia 16 grudnia 1946 r.

[33] APK O/S SPS, sygn. 181, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za kwiecień 1947 r.; APK O/S SPS, sygn. 181, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za maj 1947 r.

[34] APK O/S SPS, sygn. 181, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za listopad 1947 r.

[35] Ustawa z dnia 2 czerwca 1947 r. o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym (Dz.U. RP z 1947 r., nr 43, poz. 218). Z dniem wejścia w życie tej ustawy, tj. 13 czerwca 1947 r., zostało uchylone rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 czerwca 1945 r. w sprawie ustalenia cen detalicznych i hurtowych na artykuły żywnościowe reglamentowane (Dz.U. RP z 1945 r., nr 23, poz. 132), które „sztywno” określało ceny reglamentowanych artykułów powszechnego użytku. Rozporządzenie było wydane ma podstawie dekretu PKWN z dnia 25 października 1944 r. o zwalczaniu spekulacji i lichwy wojennej (Dz.U. RP z 1944 r., nr 9, poz. 49), uchylonego przez wyżej wymienioną ustawę.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Związku Samopomocy Chłopskiej, powiatowego oddziału Państwowej Centrali Handlowej, delegatury Komisji Specjalnej do walki z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym. Łącznie było to 13 osób, ale władze, urzędy, instytucje i organizacje, które wyznaczyły członków komisji, jednocześnie wskazywały ich zastępców, aby mogli brać udział w obradach komisji podczas ich nieobecności. Przewodniczącego komisji cennikowej przy staroście powiatowym, jego zastępców oraz sekretarza wyznaczał wojewoda na wniosek starosty. Komisje cennikowe miały zbierać się co najmniej raz na tydzień[36].

W Sandomierzu komisja, jak wynika z protokołów posiedzeń, zbierała się dwa razy w tygodniu. Przewodniczącym był Stefan Wawrzyńczak, członek sandomierskiej powiatowej rady z ramienia PPR; jego zastępcą był początkowo Ludwik Tomczyk, a później burmistrz Sandomierza Zdzisław Zych; sekretarzem był Marian Żyła – kierownik referatu samorządowego w starostwie sandomierskim, którego zastąpił we wrześniu 1949 r. Włodzimierz Cybulski – kierownik referatu administracyjnego starostwa. Komisja liczyła 11 członków i tyle samo zastępców. Według stanu na wrzesień 1949 r. frekwencja na jej posiedzeniach wynosiła 100%. Jak zaznaczył przewodniczący komisji w sprawozdaniu z dnia 30 września 1949 r.: „Dzięki czujności komisji […] ceny ustalone dla tutejszego powiatu utrzymują się na poziomie. Komisja Cennikowa ma w dalszym ciągu za zadanie walkę ze spekulacją i wykonywanie obowiązków nałożonych przez Władze”[37].

Praca komisji cennikowej była uzależniona od efektów pracy komisji notowań, której organizację i zakres działania regulowało rozporządzenie z dnia 10 czerwca 1947 r.[38] W skład komisji notowań, powołanej przez starostę, wchodzili trzej wyznaczeni pracownicy starostwa z referatu przemysłowego (który pełnił obowiązki przewodniczącego komisji), aprowizacji i rolnego. Równocześnie, analogicznie jak w przypadku komisji cennikowej, wyznaczani byli zastępcy członków komisji notowań. Do zakresu działania komisji należało: a) notowanie cen targowych, hurtowych i detalicznych, płaconych przez kupujących na targu za artykuły spożywcze, b) notowanie innych cen na zlecenie władz przemysłowych, c) niezwłoczne przekazywanie notowań komisji cennikowej powołanej przy staroście.

Notowań artykułów spożywczych pierwszej potrzeby komisja dokonywała w mieście będącym siedzibą starosty codziennie, z wyjątkiem świąt, natomiast

[36] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 czerwca 1947 r. w sprawie organizacji i zakresu działania komisji cennikowych (Dz.U. RP z 1947 r., nr 44, poz. 230).

[37] APK O/S SPS, sygn. 638, nlb., Protokół nr 8 spisany 11 października 1947 r. z posiedzenia Komisji Cennikowej przy Staroście Powiatowym w Sandomierzu; APK O/S SPS, sygn. 639, nlb., Protokół z posiedzenia Komisji Cennikowej przy Staroście Powiatowym w Sandomierzu, odbytego 26 czerwca 1948 r.; APK O/S SPS, sygn. 640, nlb., Sprawozdanie Komisji Cennikowej przy Staroście Powiatowym w Sandomierzu za wrzesień 1949 r.

[38] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 czerwca 1947 r. w sprawie organizacji i zakresu działania komisji notowań (Dz.U. RP z 1947 r., nr 44, poz. 229).

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

w innych miejscowościach – w dni targowe. W celu dokonywania notowań w terenie komisja wyznaczała swych korespondentów, których liczbę ustalał przewodniczący (w zależności od potrzeb miejscowych) spośród osób odznaczających się znajomością rynku i zasad obrotu handlowego.

W skład sandomierskiej komisji notowań wchodzili według stanu na styczeń 1949 r.: przewodniczący – Anatol Bejnar Bejnarowicz (podreferendarz w referacie przemysłowym starostwa), sekretarz – Stefania Wyszywacz (kancelistka referatu aprowizacji i handlu), członek – Kazimierz Mazur (referent referatu rolnictwa i reform rolnych). Korespondentami komisji byli: Jan Szeląg (pracownik biura zarządu gminnego w Koprzywnicy), Leopold Wójcik (pracownik biura zarządu miejskiego w Sandomierzu), Stanisław Łukawski (pracownik biura zarządu miejskiego w Staszowie), Aleksander Kordyka (pracownik biura zarządu gminnego w Klimontowie)[39].

W opinii przewodniczącego komisji notowań, wyrażonej w sprawozdaniu z dnia 18 stycznia 1949 r., praca korespondentów Sandomierza i Staszowa była dobra, natomiast Koprzywnicy i Klimontowa – słaba[40]. Należy dodać, że na podstawie „polecenia" wojewody kieleckiego z dnia 6 października 1948 r. przy staroście sandomierskim powołano 10 października 1948 r. dwie komisje: nadzoru nad dystrybucją mąki i zaopatrzenia w pieczywo oraz usprawnienia zaopatrzenia. W skład pierwszej weszły trzy osoby, tj. wicestarosta sandomierski Wacław Gorycki jako przewodniczący oraz członkowie: Wincenty Szemraj (kierownik referatu przemysłowego w starostwie) i Jan Morkiewicz (przedstawiciel Polskich Zakładów Zbożowych). Komisja usprawnienia zaopatrzenia była bardziej liczna, ponieważ wchodziło w jej skład 11 osób. Przewodniczył wicestarosta Wacław Gorycki, a jego zastępcą był Wincenty Szemraj, natomiast członkami było między innymi dwóch pracowników starostwa, radny powiatowej rady narodowej, przedstawiciel Związku Spółdzielczego i Ligi Kobiet[41].

Z analizy sprawozdań komisji z dnia 21 października 1948 r. i dnia 20 września 1949 r. można wysnuć wniosek, że zajmowała się ona „monitorowaniem" stanu zaopatrzenia oraz sieci dystrybucji powiatu sandomierskiego w artykuły spożywcze i przemysłowe, a także przesyłaniem tych informacji wojewódzkiej komisji działającej przy wojewodzie kieleckim. Dowiadujemy się z nich między innymi, że w okresie od 1 czerwca do 15 września 1949 r. powiat sandomierski był dobrze zaopatrzony w artykuły mączne i pieczywo, natomiast w mięso i przetwory mięsne bardzo słabo. Stan zaopatrzenia w inne artykuły spożywcze był dobry, z wyjątkiem cukru, którego zapasów brakowało, podobnie jak prawdziwej

[39] APK O/S SPS, sygn. 640, nlb., Wykaz członków komisji notowań na styczeń 1949 r.

[40] APK O/S SPS, sygn. 640, nlb., Sprawozdanie Komisji Notowań przy Staroście Powiatowym w Sandomierzu z dnia 18 stycznia 1949 r.

[41] APK O/S SPS, sygn. 603, nlb., Protokół spisany 10 października 1948 r. w sprawie powołania komisji nadzoru nad dystrybucją mąki oraz komisji usprawnienia zaopatrzenia.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

kawy, herbaty, sody do picia, pieprzu. Zaopatrzenie rynku w artykuły przemysłowe, takie jak żelazo, wyroby żelazne, materiały tekstylne czy nafta, było minimalne. Z kolei stan i sieć dystrybucyjna były zadowalające[42].

Wymienione wyżej komisje, które powstały w 1947 i 1948 r., wpisywały się w prowadzoną przez komunistów od wiosny 1947 r. „bitwę o handel", mającą na celu ograniczenie w handlu roli sektora prywatnego na rzecz państwowego. Swoboda prowadzenia działalności handlowej była ograniczana między innymi przez urzędowe ustalanie cen maksymalnych.

Wracając do problemu przeludnienia w powiecie sandomierskim, należy zauważyć, że zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z dnia 16 kwietnia 1945 r. ludność rolnicza pozbawiona gospodarstw wskutek działań wojennych na terenie województwa kieleckiego miała być przesiedlona do Prus Wschodnich i na tereny nadodrzańskie. Dodać trzeba również repatriantów i wysiedlonych znajdujących się na terenie powiatu sandomierskiego, którzy też mieli być przesiedleni. Organizacją przesiedleń zajmował się Państwowy Urząd Repatriacyjny, powołany dekretem PKWN z dnia 7 października 1944 r., który miał swój oddział powiatowy w Sandomierzu[43]. Starosta, jako przedstawiciel rządu w terenie, na podstawie okólnika nr 16 wojewody kieleckiego z dnia 4 maja 1945 r., miał obowiązek i prawo uzgadniania działalności całej administracji państwowej na obszarze powiatu w myśl zasadniczych linii działalności rządu[44]. „Interesował" się on kwestią przesiedlenia ludności w powiecie i informował o tym wojewodę w sprawozdaniach miesięcznych.

W starostwie sandomierskim bezpośrednio zaangażowany w sprawę przesiedlenia był referat opieki społecznej, który w swoim zakresie działania miał między innymi opiekę nad repatriantami i współpracę z urzędem repatriacyjnym. W praktyce sprowadzało się to do wydawania repatriantom i przesiedleńcom obiadów, chleba i zapomóg finansowych. Przykładowo w lipcu 1945 r. wydano 72 obiady i udzielono zapomogi na sumę 5100 zł, wówczas wyjechały na Ziemie Odzyskane 1163 osoby, natomiast w sierpniu 1945 r. wydano 972 kg chleba dla 972 osób i udzielono zapomogi na kwotę 5600 zł, a wyjechało 991 osób, wśród których było 291 rodzin – 170 wiejskich i 121 miejskich[45].

---

[42] APK O/S SPS, sygn. 603, nlb., Sprawozdanie Powiatowej Komisji Usprawnienia Zaopatrzenia w Sandomierzu z dnia 21 października 1948 r.; APK O/S SPS, sygn. 604, nlb., Sprawozdanie Powiatowej Komisji Usprawnienia Zaopatrzenia w Sandomierzu z dnia 20 września 1949 r.

[43] Obwieszczenie ministra administracji publicznej z dnia 17 lipca 1945 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu PKWN z dnia 7 października 1944 r. o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (Dz.U. RP z 1945 r., nr 24, poz. 145).

[44] „Kielecki Dziennik Wojewódzki" 1945, nr 1, poz. 6.

[45] APK O/S SPS, sygn. 62, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za lipiec 1945 r.; APK O/S SPS, sygn. 62, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za sierpień 1945 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Należy zauważyć, że największa fala przesiedleń miała miejsce na samym początku, tj. w 1945 r., a w następnych latach słabła. Jak pisał starosta sandomierski w sprawozdaniu za czerwiec 1945 r.: „Liczba przesiedlonych sięga 4000 ludzi. Szło ono w kierunku na Śląsk Dolny i na Pomorze. Dziś zainteresowanie budzi teren Gdańska”[46]. W maju 1946 r. przesiedlono 355 osób, wśród których było 147 rodzin wiejskich i 10 miejskich, jednocześnie przybyło na teren powiatu sandomierskiego 100 repatriantów – 38 ze Wschodu i 62 z Zachodu[47]. Później „większe przesiedlenie” miało miejsce w kwietniu 1947 r., kiedy wysłano do powiatów Człuchów i Złoczów 800 osób, w sumie 170 rodzin – 163 wiejskich i 7 miejskich[48]. W następnych okresach akcja przesiedleńcza wyraźnie słabła.

W pierwszym kwartale 1948 r. łącznie wyjechało 196 osób, a w drugim – 247[49]. Podobnie było w marcu i kwietniu 1949 r., kiedy wyjechało w sumie 190 osób[50]. W pierwszym kwartale 1950 r. było to już tylko 31 osób, tj. 7 rodzin. Starosta pisał:

> Pomimo usilnej pracy informacyjno-propagandowej prowadzonej przez wójtów i gminne rady narodowe oraz przez Oddział Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, który co miesiąc objeżdża 4 gminy, gdzie w 16 gromadach przeprowadza pogadanki na temat akcji przesiedleńczej, informując o pomocy Rządu dla bezrolnych chłopów. […] Frekwencja na zebraniach jest dosyć duża, zainteresowanie akcją też, jednak tkwią jeszcze elementy wrogo ustosunkowane do obecnej rzeczywistości, które przeszkadzają w tej akcji[51].

Jeżeli chodzi o kwestie zniszczeń wojennych w powiecie sandomierskim, to sprawy te załatwiał, o czym była już mowa wcześniej, referat odbudowy starostwa. Prowadził on między innymi ewidencję zarejestrowanych i zgłoszonych szkód wojennych, a także powoływał komisje do ustalania związku przyczynowego i kwalifikowania szkód oraz przyznawania odszkodowań i pożyczek na odbudowę[52].

---

[46] APK O/S SPS, sygn. 62, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za czerwiec 1945 r.

[47] APK O/S SPS, sygn. 65, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za maj 1946 r.

[48] APK O/S SPS, sygn. 181, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za kwiecień 1947 r.

[49] APK O/S SPS, sygn. 182, nlb., Sprawozdanie za I kwartał 1948 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego; APK O/S SPS, sygn. 182, nlb., Sprawozdanie za II kwartał 1948 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego.

[50] APK O/S SPS, sygn. 67, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne za marzec 1949 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego; APK O/S SPS, sygn. 68, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne za kwiecień 1949 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego.

[51] APK UWK II, sygn. 1392, k. 41, Sprawozdanie sytuacyjne za I kwartał 1950 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego.

[52] APK O/S SPS, sygn. 22, nlb., Szczegółowy podział czynności Starostwa Powiatowego w Sandomierzu, łącznie z wykazem spraw załatwianych przez poszczególne referaty i oznaczeniem numeracji z tytułu teczek.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Oficjalne określenie pojęcia „szkody wojenne", którego definicja była uzgodniona z Sądem Najwyższym, zawierało zarządzenie nr 1201/45 z dnia 30 lipca 1945 r. Biura Odszkodowań Wojennych przy Prezydium Rady Ministrów. Zarządzenie wyznaczało termin do rejestracji szkód wojennych do 1 października 1945 r.[53]

W referacie odbudowy starostwa sandomierskiego, jak pisał w sprawozdaniu za wrzesień 1945 r. jego kierownik – architekt okręgowy inż. Ludomił Gyurkovich: „[…] wykonano i prawie w zupełności ukończono inwentaryzację szkód wojennych tak w budynkach państwowych, jak też samorządowych i prywatnych"[54]. W powiecie sandomierskim wskutek działań wojennych spalonych zostało 43 wsi, w tym 4000 gospodarstw i 11 108 zabudowań. W sumie zniszczonych zostało – według wyliczeń architekta powiatowego z 30 czerwca 1949 r. – 11 212 budynków. Ważną sprawą stała się odbudowa, która była prowadzona przez referat odbudowy starostwa we współpracy z Samopomocą Chłopską w ramach tzw. akcji normalnej odbudowy wsi i miast oraz od września 1946 r. – „akcji skoncentrowanej odbudowy wsi".

Udział Samopomocy Chłopskiej w akcji „normalnej" sprowadzał się do: a) kontroli wniosków poszczególnych poszkodowanych, ich kwalifikacji i wydawania zaświadczeń, b) udziału w komisjach kwalifikacyjnych odnośnie pożyczek z Państwowego Banku Rolnego na cele odbudowy, c) udziału w komisjach regulacyjno-scaleniowych na gruncie i opiniowania planów zabudowy i przebudowy wsi, d) udziału w powiatowej komisji odbudowy. Z kolei w ramach akcji „skoncentrowanej" Samopomoc Chłopska: a) sporządzała listy gospodarstw zakwalifikowanych do tej akcji przy współudziale władz administracyjnych, b) organizowała wyręb i wydawanie drzewa budowlanego dla gospodarstw objętych akcją, c) opiniowała i akceptowała przez swego przedstawiciela „wnioski i druki kwalifikowane" dla kredytów materiałowych oraz gotówkowych do Państwowego Banku Rolnego, d) w terenie „pouczała" ludność o celach, zadaniach i racjonalności akcji odbudowy.

[53] Dokument nr 112 – okólnik nr 37 wojewody łódzkiego z dnia 10 sierpnia 1945 r., nr 00.II.0/3, uzgodnionej z Sądem Najwyższym definicji szkód wojennych, [w:] A. Felchner, *Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim (1945–1950) w świetle dokumentów własnego zespołu akt*, Piotrków Trybunalski 2004, s. 227–228. Definicja szkód wojennych brzmiała: „W zasadzie rejestracji podlegają szkody spowodowane wskutek działań wojennych, przeprowadzonych zarówno przez wojska niemieckie, jak i wszelkie inne wojska, oraz szkody poniesione wskutek bezprawnych zarządzeń władz okupacyjnych, względnie czynów bezprawnych funkcjonariuszy i żołnierzy niemieckich oraz innych podległych dowództwu niemieckiemu, następnie czynów bezprawnych obywateli niemieckich i przynależnych do narodu niemieckiego oraz wszelkich innych osób, będących w służbie niemieckiej, a wreszcie szkody spowodowane wskutek faktycznej konieczności opuszczenia domu, gospodarstwa, zakładu pracy przez poszkodowanego w związku z działaniami wojennymi".

[54] APK O/S SPS, sygn. 438, nlb., Sprawozdanie za wrzesień 1945 r. z czynności referatu odbudowy Starostwa w Sandomierzu.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

W ramach akcji „normalnej" referat odbudowy starostwa sandomierskiego od „chwili odzyskania niepodległości" w 1944 r. do 21 listopada 1946 r. „rozprowadził" kredyty i dotacje na kwotę 25 500 000 zł, wydał duże ilości materiałów budowlanych po cenach urzędowych lub bezpłatnie, między innymi drzewa okrągłego bezpłatnie – 2500 m³, a po cenach urzędowych – 12 500 m³, drzewa tartego bezpłatnie – 315 m³, cementu bezpłatnie lub po cenach urzędowych – 503 t, wapna – 201 t, szkła okiennego – 6100 m², cegły cementowej i szlakowej – 155 400 szt., cegły palonej – 25 200 szt., dachówki cementowej – 19 800 szt., pustaków betonowych – 19 000 szt.

Z kolei akcją „skoncentrowaną" od września 1946 r. (tj. kiedy zaczęto ją prowadzić w powiecie sandomierskim) objęto 1200 gospodarstw. Referat odbudowy otrzymał na ten cel kredyt gotówkowy z Państwowego Banku Rolnego na 10 lat z oprocentowaniem 2% w kwocie 30 000 000 zł, z przeznaczeniem dla 1200 gospodarstw po 25 000 zł na każde. Ponadto kredyty materiałowe bankowe, 10-letnie, z oprocentowaniem 2% na kwotę 40 800 000 zł, gdzie jedno gospodarstwo miało otrzymać 34 000 zł przy założeniu, że tyle wynosi wartość materiałów budowlanych po cenach reglamentowanych. Poza powyższymi kredytami każdy gospodarz objęty akcją skoncentrowaną otrzymał po 10 m³ drzewa w „stanie okrągłym", kredytowo, na 10 lat po cenach urzędowych. Samopomoc Chłopska zorganizowała w powiecie sandomierskim przy pomocy referatu odbudowy starostwa sześć betoniarni, dwie cegielnie i dwa tartaki[55].

Od 1947 r. odbudowa ze zniszczeń wojennych była realizowana w ramach tzw. planu inwestycyjnego, który przewidywała ustawa z dnia 2 lipca 1947 r. o Planie Odbudowy Gospodarczej[56]. Powszechnie znany jest on jako plan trzyletni, ponieważ był realizowany w latach 1947–1949 (choć już w 1949 r. na podstawie ustawy z dnia 31 marca 1949 r. o Narodowym Planie Gospodarczym na rok 1949)[57] i dzięki niemu w dużej mierze odbudowano gospodarkę ze zniszczeń wojennych.

Inwestycje budowlane w ramach planu, zgodnie z art. 51 ustawy z dnia 2 lipca 1947 r., miały obejmować w zasadzie jedynie remonty i odbudowę budynków przy maksymalnym wykorzystaniu obiektów o najmniejszym na danym terenie stopniu zniszczenia. Ponadto miały pokrywać potrzeby na poziomie standardów minimalnych, w szczególności: a) zabezpieczać „warstwom pracującym" mieszkanie umożliwiające „ciągłą działalność produkcyjną" (miała być podjęta seryjna

[55] APK O/S SPS, sygn. 417, nlb., Współpraca Samopomocy Chłopskiej w akcji odbudowy wsi z powiatowym referatem odbudowy na 21 listopada 1946 r.; APK O/S SPS, sygn. 417, nlb., Wyniki akcji odbudowy powiatu sandomierskiego od uzyskania niepodległości do 1 grudnia 1946 r.

[56] Dz.U. RP z 1947 r., nr 53, poz. 285. Ustawa weszła w życie 18 sierpnia 1947 r., z mocą obowiązywania od 1 stycznia 1947 r.

[57] Dz.U. RP z 1949 r., nr 26, poz. 189. Ustawa obowiązywała od 1 stycznia 1949 r. i uchylała powyższą z dnia 2 lipca 1947 r. o Planie Odbudowy Gospodarczej.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

produkcja domków z elementów „przefabrykowanych"), b) w zakresie użyteczności publicznej oraz budownictwa administracyjnego miały odpowiadać poziomowi mieszkaniowemu i możliwościom zaspokajania zasadniczych potrzeb społecznych, c) w zakresie odbudowy zniszczonych gospodarstw rolnych i budowy nowych – inwestycje wykonywane przy pomocy Państwa miały objąć budowę jednego budynku gospodarczo-mieszkalnego w gospodarstwie, d) w zakresie służby zdrowia miały umożliwić skuteczną walkę z chorobami społecznymi oraz realizację opieki nad matką i dzieckiem.

Jeżeli chodzi o kwalifikację gospodarstwa wiejskiego jako zniszczonego, względnie odbudowanego, to – jak wynika z protokołu z odprawy rejonowych instruktorów budownictwa wiejskiego, odbytej 18 listopada 1947 r. w Sandomierzu – za podstawę należało przyjąć „zdolność funkcjonowania gospodarstwa jako warsztatu rolnego. Za gospodarstwo odbudowane należało więc uważać te, które pobudowało jedną stodołę lub jedną oborę, nie zaś budynek mieszkalny"[58].

W 1948 r. w dalszym ciągu była prowadzona akcja skoncentrowana odbudowy wsi, w ramach której powiat sandomierski otrzymał na ten rok ogólny kredyt bankowy na cele odbudowy w kwocie 25 500 000 zł. Plan na 1948 r. przewidywał odbudowę 370 gospodarstw i tyle też zostało zakwalifikowanych do kredytów budowlanych w powiecie. Według stanu na 31 lipca 1948 r. w 145 gospodarstwach ukończono z wyżej wymienionych kredytów budowę jednego budynku gospodarczego[59], natomiast do odbudowy na 1949 r. zaplanowanych było już tylko 53 gospodarstwa, co świadczyło o finale tej akcji. Ogółem realizacja odbudowy w powiecie sandomierskim w latach 1945–1949 wynosiła 10 498 budynków gospodarczych, wybudowanych przy pomocy państwa na ogólną sumę 99 800 000 zł.

W powyższym okresie była również prowadzona na terenie powiatu przez referat odbudowy starostwa tzw. akcja barakowa, polegająca na montażu przydzielonych przez ministerstwo odbudowy baraków, głównie jako pomoc dla ludności bezdomnej w następstwie działań wojennych. W sumie zmontowano 86 szt., posiadających 798 izb o ogólnej powierzchni 23 372 m², z czego 18 103 m² dla ludności bezdomnej, 4511 m² dla celów szkolnych i 656 m² dla ośrodków zdrowia[60].

Należy zauważyć, że w powiecie sandomierskim, według stanu na 31 grudnia 1948 r., 15 rodzin bezdomnych w wyniku wojny mieszkało nadal w bunkrach, a 19 – w szałasach. Zadaniem władz powiatowych na 1949 r. było zlikwidowanie tzw. bunkrowiczów i szałasów przez przyznanie na ten cel specjalnych kredytów. W pierwszej połowie 1949 r. „bunkrowicze" przenieśli się do nowo wzniesionych

[58] APK O/S SPS, sygn. 376, nlb., Protokół z odprawy rejonowych instruktorów budownictwa wiejskiego, odbytej 18 listopada 1947 r. w Sandomierzu w biurze odbudowy.

[59] APK O/S SPS, sygn. 183, nlb., Sprawozdanie z czynności powiatowego biura odbudowy w Sandomierzu w lipcu 1948 r.

[60] APK O/S SPS, sygn. 776, nlb., Sprawozdanie wynikowe z realizacji odbudowy za okres od wyzwolenia do 30 listopada 1949 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

budynków, a 12 rodzin mieszkających w szałasach zgromadziło materiał na budowę[61]. Jak widać, problem ten „ciągnął" się prawie do 1950 r.

Jeżeli chodzi o sprawę odbudowy, remontów czy budowy szkół i innych budynków użyteczności publicznej w powiecie sandomierskim w okresie od wyzwolenia w 1944 r. do 1949 r., to szkół podstawowych odbudowano 3, wyremontowano – 15, wybudowano – 6, a 18 wykonano w technice barakowej, podobnie jak przedszkole w Radoszkach, internat Liceum Przetwórstwa Ogrodniczego w Sandomierzu, ośrodki zdrowia w Koprzywnicy i Osieku. Ponadto odbudowano budynki: Szkoły Rzemiosł w Zawichoście, Zarządu Gminnego w Osieku, Gimnazjum Ogólnokształcącego w Sandomierzu i Uniwersytetu Ludowego w Górkach Klimontowskich oraz kościołów w Zawichoście i Włostowie. Wyremontowano: Gimnazjum Ogólnokształcące w Staszowie, Przedszkole Publiczne w Zawichoście, Dom Dziecka w Sandomierzu, Dom Ludowy w Górkach Klimontowskich, Szpital Epidemiczny w Sandomierzu, Dom Starców w Sandomierzu, kościół św. Józefa w Sandomierzu i kościół w Górach Wysokich. Ukończono budowę ośrodka zdrowia w Zawichoście, remizy OSP w Wilczycach, Rzeźni Miejskiej w Sandomierzu, Liceum Pedagogicznego w Sandomierzu, Liceum Przetwórstwa Ogrodniczego w Sandomierzu oraz Gimnazjum i Liceum Państwowego w Sandomierzu[62]. W sumie było to spore osiągnięcie.

Starosta sandomierski jako „główniejsze" potrzeby gospodarki powiatu wymienił w sprawozdaniu z dnia 7 stycznia 1946 r.: a) wyprodukowanie i umożliwienie nabycia po cenach urzędowych narzędzi rolniczych, b) zasilenie rolnictwa nawozami sztucznymi „po cenach zniżonych", c) uruchomienie dostaw materiałów budowlanych na tereny zniszczone, takich jak cegła, materiał drzewny, cement, blacha dachowa, gwoździe, papa, okucia, d) udzielenie właścicielom na uruchomienie przedsiębiorstw i zakładów przemysłowych znajdujących się na terenie powiatu kredytów i pożyczek długoterminowych, e) umożliwienie nabycia, względnie przydziału na tereny zniszczone, bydła, świń, koni, drobiu i zboża jarego do obsiewu wiosennego, f) komasację do 10 ha rozdrobnionych gospodarstw rolnych, g) rozminowanie terenów w gminach: Dwikozy, Zawichost, Wilczyce i Lipnik, h) opracowanie planów sytuacyjnych odbudowy miast i wsi w powiecie oraz uruchomienie kredytów budowlanych[63]. Według stanu na wrzesień 1945 r.

[61] APK O/S SPS, sygn. 49, nlb., Sprawozdanie Starosty Powiatowego Sandomierskiego z działalności administracji ogólnej I instancji i samorządu za rok 1948 oraz plan pracy na rok 1949; APK O/S SPS, sygn. 67, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za luty 1949 r.; APK O/S SPS, sygn. 67, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za marzec 1949 r.; APK O/S SPS, sygn. 67, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne Starosty Powiatowego Sandomierskiego za maj 1949 r.

[62] APK O/S SPS, sygn. 776, nlb., Sprawozdanie wynikowe z realizacji odbudowy za okres od wyzwolenia do 30 listopada 1949 r.

[63] APK UWK II, sygn. 411, k. 10–11, Dane statystyczne i opisowe powiatu sandomierskiego, sporządzone na polecenie wydziału wojewódzkiego w Kielcach z dnia 15 grudnia 1945 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

na terenie powiatu sandomierskiego funkcjonowało: 36 młynów, 2 gorzelnie, 9 ubojni, 10 mleczarni, fabryka marmolady, 4 tartaki, 9 kamieniołomów, 15 cegielni i kaflarni, 338 sklepów (ujętych w branży – kupiectwo), 3 spółdzielnie (rolna, owocowo-warzywna, młynarsko-piekarnicza) i Okręgowe Stowarzyszenie Spółdzielców „Pomoc Bratnia" (obejmujące 15 przedsiębiorstw – podmiotów gospodarczych w dziedzinie handlu, gastronomii i działalności produkcyjnej)[64].

Na uwagę zasługuje stowarzyszenie „Pomoc Bratnia", które istniało od 1907 r. i do 1948 r. obejmowało swym zakresem działania Sandomierz i okolice w promieniu 30 km (wykraczało poza powiat sandomierski – miało sklepy w Tarnobrzegu), a od 1948 r. już tylko miasto Sandomierz. Nadmienić należy, że 18 czerwca 1948 r. weszły w życie „ustawy spółdzielcze" z dnia 21 maja 1948 r. i w związku z tym nastąpiła ogólna reorganizacja ruchu spółdzielczego w Polsce[65]. Działające związki (rewizyjny i gospodarczy) zostały zlikwidowane, a w ich miejsce powołano ogólnokrajowe związki dla poszczególnych rodzajów działalności. Powstał Centralny Związek Spółdzielczy z udziałem przedstawicieli ministerstw, a prezesem Centrali Spółdzielni Spożywców „Społem" został Edward Ochab. Ustawy z dnia 21 maja 1948 r. nadały mu prawo nadzoru i rewizji, opiniowania celowości istnienia oraz zatwierdzania statutów spółdzielni, poddanych w ten sposób administracji państwowej[66].

W okresie międzywojennym „Pomoc Bratnia" była jednym z największych stowarzyszeń w Polsce, działającym na terenie wiejskim. W 1938 r. posiadało ono 33 punkty handlowe, z czego 18 na wsi. Działania wojenne spowodowały zniszczenie 13 sklepów i rozgrabienie ponad połowy towarów, dlatego w działalności handlowej rozpoczęto od odbudowy i uruchomienia zniszczonych sklepów. Na koniec 1947 r. liczba punktów sprzedaży wzrosła do 30, w tym 16 na terenie wiejskim.

Jeżeli chodzi o działalność gastronomiczną stowarzyszenia, to w połowie 1945 r. została uruchomiona jadłodajnia, mieszcząca się w budynku własnym przy ul. Panny Marii 5 w Sandomierzu, która została przemianowana w 1948 r. na restaurację z „wyszynkiem". Z kolei działalność gospodarcza była realizowana przez zakłady piekarnicze, masarnie, wytwórnię wód gazowanych i rozlewnię piwa. Postępujący rozwój „Pomocy Bratniej" powodował odpowiednie zwiększenie stanu zatrudnienia, które w 1945 r. wynosiło 60 pracowników, w 1948 r. – 123, a w 1949 r. wzrosło do 186.

[64] APK O/S SPS, sygn. 62, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne za wrzesień 1945 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego.

[65] Ustawa z dnia 21 maja 1948 r. o Centralnym Związku Spółdzielczym i centralach spółdzielni (Dz.U. RP z 1948 r., nr 30, poz. 199) uchylała ustawę z dnia 20 października 1920 r. o spółdzielniach (Dz.U. RP z 1920 r., nr 111, poz. 733); ustawa z dnia 21 maja 1948 r. o centralach spółdzielczo-państwowych (Dz.U. RP z 1948 r., nr 30, poz. 200); ustawa z dnia 21 maja 1948 r. o przedsiębiorstwach państwowo-spółdzielczych (Dz.U. RP z 1948 r., nr 30, poz. 201).

[66] W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1945–1956*, Warszawa 2011, s. 172.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Spółdzielnia miała bardzo duże znaczenie dla zaopatrzenia mieszkańców Sandomierza, ponieważ jej sklepy sprzedawały 95% dostarczanych artykułów spożywczych, 50% artykułów włókienniczych oraz 75% wszystkich artykułów gospodarstwa domowego. Ponadto 90% wędlin i mięsa kupowano w masarniach należących do „Pomocy Bratniej"[67].

DZIAŁALNOŚĆ WŁADZ MIEJSKICH

Władze miejskie Sandomierza, podobnie jak powiatowe, borykały się tuż po wyzwoleniu z okupacji hitlerowskiej, a zwłaszcza w okresie istnienia „przyczółka sandomierskiego", z problemem przeludnienia i deficytem lokali mieszkalnych oraz brakami w zaopatrzeniu ludności w podstawowe produkty żywnościowe.

Miejska Rada Narodowa w Sandomierzu powołała na posiedzeniu 11 września 1944 r. komisję mieszkaniową, której celem było zajęcie się trudnościami lokalowymi w mieście. Jednakże, jak pisał w sprawozdaniu za styczeń 1945 r. przewodniczący miejskiej rady Julian Stec, który był równocześnie burmistrzem Sandomierza:

> […] mieszkań bezwzględnie brak. Poza tym wojsko (sowieckie) zamiast się lokować po dużych obiektach szkolnych i innych, których jest dość w Sandomierzu, wyniszczyło te budynki, piece, urządzenia i lokowało się po domach prywatnych, wyrzucając mieszkańców na bruk. Żadne interwencje u Komendanta Wojennego nie pomagały. Żaden przydział nie ma znaczenia. Ta kwatera, czy też w całej dzielnicy domy podobają się i są zajęte. O planowej pracy komisji (mieszkaniowej) nie może być w takich warunkach mowy. […] Halę miejską, której budowa kosztowała kilkadziesiąt tysięcy złotych, rozebrały w przeciągu 24 godzin wojska sowieckie na opał. Prośby Miejskiej Rady Narodowej u Komendanta nie odniosły żadnego skutku[68].

Władze miejskie Sandomierza, tak samo jak powiatowe, „musiały znosić" do połowy 1946 r. fakt stacjonowania na swym terenie wojsk sowieckich. W tym samym sprawozdaniu za styczeń 1945 r. burmistrz informował o zdemolowanej sieci energetycznej, zniszczonych pompach wodociągowych, spalonej przez wojska niemieckie rzeźni, nieczynnej targowicy miejskiej i – co się z tym wiąże – o braku wpływów do kasy miejskiej z opłat targowych i placowych, łaźni miejskiej czynnej tylko dla wojska bez jakichkolwiek opłat. To wszystko wpływało na katastrofalny stan finansów miasta.

---

[67] APK O/S SPS, sygn. 182, nlb., Sprawozdanie za II kwartał 1948 r. Starosty Powiatowego Sandomierskiego; S. Gosek, *Powstanie, rozwój i działalność Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Pomoc Bratnia" w Sandomierzu 1907–1986*, „Biblioteka Dwutygodnika Społem" 1987, nr 1, s. 16, 18, 30–31, 41, 43, 45; S. Meducki, *Życie polityczne i gospodarka*, [w:] *Dzieje Sandomierza 1918–1980*, red. W. Czajka, t. 4, Warszawa 1994, s. 223.

[68] Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Sandomierzu, Zespół Akt: Powiatowa Rada Narodowa w Sandomierzu, sygn. 43, nlb., Sprawozdanie z działalności Miejskiej Rady Narodowej w Sandomierzu za styczeń 1945 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Podobnie krytycznie oceniał burmistrz sytuację finansową Sandomierza w sprawozdaniu za czerwiec 1946 r. Pisał wówczas:

> Jakikolwiek budżet wobec cen ciągle wzrastających jest nierealny. Źródła dochodowe i prawa podatkowe na rzecz miasta nie pokrywają nawet 40% zapotrzebowania. Wykonania jakichkolwiek inwestycji nie da się projektować. Brak funduszów na najprymitywniejsze potrzeby, np. odnowienia, odczyszczenia szkół powszechnych do użytku na miesiąc wrzesień. Naprawy studzien, dróg itp. Personel biurowy masowo opuszcza zajęcie w Zarządzie Miejskim, gdyż uposażenia nie wystarczają na kilka dni miesiąca, a przydziałów nie otrzymują żadnych – z dodatkowego wyżywienia, odzieży i obuwia i zachodzi potrzeba wypłacenia znaczniejszych renumeracji, na co potrzeba około 2 500 000 zł[69].

Tak samo katastrofalnie wyglądała sytuacja finansów miasta w sprawozdaniu kwartalnym zarządu miasta z dnia 29 kwietnia 1947 r.[70] Wynika z niego, że budżet Sandomierza w możliwościach dochodowych „nie pozostawał w żadnym związku co do ewentualności utrzymania pracowników miejskich oraz gospodarki miejskiej na poziomie". Jako przykład podano szkołę powszechną, która od 1944 r. była tylko w połowie odremontowana, gdyż kosztorys wynosił więcej niż budżet miejski na wszystkie potrzeby miasta. Ponadto wskazano, że sieć oświetleniowa miasta była w katastrofalnym stanie, bruki i ulice były zniszczone, a brak kanalizacji „urągał najprymitywniejszym potrzebom zdrowotnym". Rzeźnia miejska była spalona, a prowizoryczna mieściła się w szopie. Podkreślono, że bez wydatnych zapomóg i pożyczek cała gospodarka miejska „załamie się". Pewną nadzieję dawała realizacja Planu Odbudowy Gospodarczej, w ramach którego na 1947 r. przewidziano budowę rzeźni miejskiej. Jak zaznaczono w sprawozdaniu zarządu z dnia 29 kwietnia 1947 r., plan budowy był przygotowany, uzyskano milion złotych pożyczki i rozpoczęto wstępne prace oraz gromadzenie materiałów budowlanych.

Stan miasta pod względem finansowym w latach 1947–1948 był w dalszym ciągu w stanie katastrofalnym, ponieważ taki obraz wyłania się ze sprawozdań zarządu miejskiego za IV kwartał 1947 r. i IV kwartał 1948 r.[71] Budżet Sandomierza na 1948 r. wynosił w wydatkach 32 824 198 zł, z czego dochody stanowiły 12 607 636 zł, brakujące 20 216 562 zł miało być uzupełnione w 50% pożyczką z Funduszu Zapomogowego[72]. Jednakże wobec odmowy ze strony funduszu, burmistrz w sprawozdaniu za IV kwartał 1948 r. pisał:

---

[69] APK O/S SPS, sygn. 64, nlb., Sprawozdanie sytuacyjne burmistrza Sandomierza za czerwiec 1946 r.

[70] APK O/S SPS, sygn. 181, nlb., Sprawozdanie kwartalne zarządu miejskiego w Sandomierzu z dnia 29 kwietnia 1947 r.

[71] APK O/S SPS, sygn. 180, nlb., Sprawozdanie za IV kwartał 1947 r. zarządu miejskiego w Sandomierzu; APK O/S SPS, sygn. 182, nlb., Sprawozdanie za IV kwartał 1948 r. zarządu miejskiego w Sandomierzu.

[72] Dekret z dnia 2 listopada 1945 r. o Komunalnym Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowym (Dz.U. RP z 1945 r., nr 50, poz. 290). Zgodnie z nim z Funduszu mogły być udzielane związkom

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Zarząd Miejski nie jest w stanie wywiązać się ze zobowiązań za szpitalnictwo, opiekę społeczną, drogi, szkolnictwo, ubezpieczenia, które są żywotną sprawą i muszą być choć w części wykonane. Zadłużenie i zobowiązania na dzień 28 grudnia br. sięgają ponad 3 393 214 zł. Przygotowane materiały na poprawę, w katastrofalnym stanie znajdujących się ulic, ulegają zniszczeniu. Dla szkół podstawowych, poza remontem wakacyjnym i zakupem opału, nie dostarczono projektowanych a koniecznych urządzeń, jak ławek, szaf, tablic itp. Szkoła mieszcząca ponad 1200 młodzieży jest bez klozetów. Miasto turystyczne odwiedzane przez liczne wycieczki nie jest w stanie odbudować klozetów. […] Miasto ma specjalny charakter reprezentacyjny, nie ma natomiast odpowiednich środków – źródeł – dochodu, ani przemysłu, ani handlu, ani przedsiębiorstw, wydatki natomiast są bardzo znaczne i konieczne. W takim stanie rzeczy bez zapewnienia odpowiedniej wysokości zapomogi nie może być podjęty jakikolwiek plan i miasto wskutek tego niszczeje.

Podobnie było w 1949 r. Jak wynika z powyższego sprawozdania, budżet zatwierdzony na ten rok na ogólną sumę 26 772 000 zł miał „własnego" pokrycia tylko na kwotę 9 998 000 zł. W ramach Planu Odbudowy Gospodarczej, według stanu na 31 grudnia 1948 r., rozpoczęto budowę jednej hali rzeźni miejskiej, „wyciągając" mury pod dach, oraz wymurowano ściany z konstrukcją dachu i pokryto dachówką ustępy na Małym Rynku w Sandomierzu.

Sytuacja diametralnie zmieniła się w drugiej połowie 1949 r., gdy decyzją Rady Państwa z dnia 8 sierpnia 1949 r. z Samorządowego Funduszu Wyrównawczego zarządowi miejskiemu w Sandomierzu została przyznana dotacja w wysokości 11 mln zł, płatna w czterech ratach, pierwsza w sierpniu – 5 mln zł, a pozostałe po 2 mln zł we wrześniu, w październiku i listopadzie 1949 r. Dzięki temu budżet miasta na 1949 r. mógł być zrealizowany w 100%, a tym samym również uchwalony na 1949 r. plan gospodarczy[73]. Przewidywał on między innymi w budynku ratusza remont trzech sal, pokrycie dachu ratusza i wieży oraz uzupełnienie umeblowania. Ponadto: a) wykonanie płyt i krawężników chodnikowych dla

samorządowym zapomogi i pożyczki bezprocentowe lub oprocentowane na zasilenie funduszów kasowych, a w wyjątkowych przypadkach na inne cele, między innymi na pokrycie wydatków inwestycyjnych. Zarząd Funduszu sprawował Minister Administracji Publicznej w porozumieniu z Ministrem Skarbu, a decyzje w przedmiocie udzielanych zapomóg i pożyczek podejmowała Komisja Komunalnego Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowego, powołana na mocy zarządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 5 czerwca 1946 r. wydanego z porozumieniu z Ministrem Skarbu i Ministrem Ziem Odzyskanych w sprawie wykonania dekretu z dnia 2 listopada 1945 r. o Komunalnym Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowym („Monitor Polski" 1946, nr 132, poz. 244). Dekret ten został uchylony przez ustawę z dnia 9 marca 1948 r. o Samorządowym Funduszu Wyrównawczym (Dz.U. RP z 1948 r., nr 16, poz. 111), która powoływała fundusz o tej nazwie, lecz w dalszym ciągu były udzielane pożyczki związkom samorządowym jak wyżej oraz dotacje (poprzednio nazywane zapomogami) na pokrycie bieżących wydatków, związanych z wykonaniem zadań ustawowych, pomimo prowadzenia racjonalnej gospodarki, a także najlepszego uzyskania w granicach gospodarczo uzasadnionych własnych źródeł przychodowych. Decydentem w tej materii była Rada Państwa. Budżet Sandomierza na 1948 r. był uchwalony w okresie obowiązywania dekretu z dnia 2 listopada 1945 r.

[73] APK O/S SPS, sygn. 67, nlb., Wyciąg z protokołu nr 13 z posiedzenia zarządu miejskiego odbytego w dniu 24 sierpnia 1949 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

naprawy chodników, b) ułożenie 250 m chodnika przy ul. Grodzisko, c) przebrukowanie dróg na przedmieściach: Nadbrzezie – 1100 m, Zarzekowice – 700 m i Rokitek – 1200 m, d) poprawę zniszczonych rynsztoków burzowych przy ul. Krępianki i Ogrodowej, e) remont muru oporowego przy ul. Zamkowej, f) remont klozetów przy szkole nr 1 i 2, g) remont budynku łaźni, h) wykonanie ogrodzenia cmentarza żołnierzy Armii Czerwonej, i) zaplanowanie parku miejskiego oraz remont budynków i ustępów w parku, j) konserwację studzien miejskich, k) wykonanie planu budowy kanalizacji.

Była to „rewolucja" w inwestycjach miejskich w porównaniu do lat poprzednich. Podobnie „rewolucyjnie" wyglądał przyjęty budżet Sandomierza na 1950 r., gdzie z ogólnej kwoty 85 988 000 zł wydatki inwestycyjne stanowiły 57 838 000 zł[74]. W oczywisty sposób nie przybyło miastu źródeł dochodu, tylko inwestycje miały być sfinansowane przez dotacje i zaciągnięte pożyczki bankowe. Dla przykładu na przebrukowanie i konieczne ułożenie kanalizacji na ul. Zamkowej miała być udzielona miastu pożyczka w Polskim Banku Komunalnym na kwotę 2 300 000 zł. Nadmienić należy, że wydatki administracyjne w budżecie Sandomierza na 1950 r. opiewały na kwotę 28 640 000 zł, z czego tylko 14 239 000 zł miało pokrycie w dochodach własnych miasta, reszta miała być uzupełniona z dotacji Samorządowego Funduszu Wyrównawczego[75]. Świadczy to o tym, że miasto nie mogło „zarobić" nawet na własne wydatki konieczne i każda inwestycja musiała mieć źródło finansowania w pożyczce lub dotacji. Uchwalony wspólnie przez zarząd miejski i prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Sandomierzu porządek inwestycji miejskich w ramach planu 6-letniego przewidywał na 1950 r.: a) budowę i urządzenie drugiej hali rzeźni miejskiej, b) rozbudowę szkoły nr 3 na przedmieściu Nadbrzezie, c) niwelację i wybrukowanie ul. Rajskiego – 250 m, ul. Jakubowskiego – 150 m, ul. Sienkiewicza – 220 m, ul. Gołębickiej – 800 m, ul. Okrzei – 160 m, d) budowę kolektora głównego kanalizacji, e) rozbudowę wodociągów od ul. Gołębickiej do ul. Listopadowej[76].

[74] APK O/S AmS , sygn. 1900, nlb., Sprawozdanie z działalności Miejskiej Rady Narodowej w Sandomierzu za III kwartał 1949 r.

[75] Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Sandomierzu, Zespół Akt: Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Sandomierzu (dalej jako: APK O/S PMRN), sygn. 1, nlb., Protokół nr III z posiedzenia zarządu miejskiego odbytego w dniu 6 marca 1950 r.

[76] APK O/S AmS, sygn. 2145, nlb., Protokół nr VI z posiedzenia zarządu miejskiego i prezydium Miejskiej Rady Narodowej 2 maja 1949 r. Podczas tego posiedzenia uchwałą nr 34 ustalono porządek inwestycji miejskich w ramach planu 6-letniego; ustawa z dnia 21 lipca 1950 r. o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950–1955 (Dz.U. RP z 1950 r., nr 37, poz. 344) weszła w życie 30 sierpnia 1950 r., ale obowiązywała od 1 stycznia 1950 r. Wytyczne do planu zostały sformułowane już w grudniu 1948 r. na Kongresie Zjednoczeniowym PPS i PPR. Priorytetem planu było zwiększenie inwestycji i podstaw intensywnej industrializacji kraju na wzór sowiecki.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

PODSUMOWANIE

Jak widać z powyższego przeglądu, największa bolączką władz Sandomierza w latach 1944–1950 był niestabilny stan finansów miasta, przekładający się na tempo doprowadzenia go do porządku z zaniedbań okupacyjnych i zniszczeń wojennych. Na skutek wojny Sandomierz stracił sieć oświetleniową, maszyny wodociągowe, spalono rzeźnię, zniszczono łaźnię, poniszczono budynki miejskie, zniszczono trzy budynki szkolne, zupełnie wstrzymano budownictwo. Ponadto zupełny brak kanalizacji odbijał się bardzo na stosunkach porządkowych i zdrowiu mieszkańców[77]. Odbudowa tego wszystkiego w latach 1944–1950 przekraczała możliwości finansowe miasta, które nie posiadało dochodowych przedsiębiorstw miejskich i było uzależnione od pomocy zewnętrznej w postaci zapomóg, dotacji i pożyczek.

Reasumując, władze powiatu i miasta Sandomierza w latach 1944–1950 musiały się zmierzyć z problemem zniszczeń wojennych i przeludnienia oraz stacjonowaniem do połowy 1946 r. Armii Czerwonej, której sąsiedztwo, podobnie jak w innych częściach kraju, nie należało do łatwych. W pierwszej kolejności musiały one zajmować się sprawami aprowizacji, która była oparta na przydziałach z zewnątrz, oraz lokalowymi. W dalszej kolejności miały za zadanie doprowadzenie powiatu i miasta do porządku z zaniedbań okupacyjnych i zniszczeń wojennych, a w perspektywie lat późniejszych – ożywienie gospodarcze powiatu przez budowę między innymi bazy przetwórczej dla przemysłu ogrodniczo-warzywniczego.

BIBLIOGRAFIA

1944 październik 30, Sandomierz, Sprawozdanie Kieleckiej Wojewódzkiej Rady Narodowej za czas od powstania do 30 października 1944 r. Maszynopis, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego" 1974, nr 16.

Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Sandomierzu, Zespół Akt: Powiatowa Rada Narodowa w Sandomierzu.

Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Sandomierzu, Zespół Akt: Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Sandomierzu.

Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Sandomierzu, Zespół Akt: Starostwo Powiatowe Sandomierskie.

Archiwum Państwowe w Kielcach, Zespół Akt: Urząd Wojewódzki Kielecki II.

Bełczewski B., *Przyczółek sandomierski*, „Wojskowy Przegląd Historyczny" 1976, nr 1.

Ciesielski S., *Polska 1944–1949. Powrót do życia*, [w:] *PRL od lipca 44 do grudnia 1970*, red. K. Persak, P. Machcewicz, Warszawa 2010.

Dekret PKWN z dnia 18 sierpnia 1944 r. o wojennych świadczeniach rzeczowych – obowiązkowych dostawach zbóż i ziemniaków dla państwa (Dz.U. RP z 1944 r., nr 3, poz. 9).

[77] APK O/S PMRN, sygn. 1, nlb., Protokół nr III z posiedzenia zarządu miejskiego odbytego w dniu 6 marca 1950 r.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Dekret PKWN z dnia 22 sierpnia 1944 r. o wojennych świadczeniach rzeczowych – obowiązkowych dostawach mięsa, mleka i siana dla państwa (Dz.U. RP z 1944 r., nr 3, poz. 10).
Dekret PKWN z dnia 25 października 1944 r. o zwalczaniu spekulacji i lichwy wojennej (Dz.U. RP z 1944 r., nr 9, poz. 49).
Dekret PKWN z dnia 30 października 1944 r. o ochronie Państwa (Dz.U. RP z 1944 r., nr 10, poz. 50).
Dekret z dnia 2 listopada 1945 r. o Komunalnym Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowym (Dz.U. RP z 1945 r., nr 50, poz. 290).
Dekret z dnia 27 czerwca 1946 r. o reglamentowanym zaopatrywaniu ludności w przedmioty powszedniego użytku (Dz.U. RP z 1946 r., nr 35, poz. 217).
Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o reglamentacji niektórych surowców, półfabrykatów i wyrobów gotowych (Dz.U. RP z 1949 r., nr 46, poz. 341).
Dekret z dnia 26 października 1950 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz.U. RP z 1950 r., nr 49, poz. 452).
Felchner A., *Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim (1945–1950) w świetle dokumentów własnego zespołu akt*, Piotrków Trybunalski 2004.
Gosek S., *Powstanie, rozwój i działalność Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Pomoc Bratnia" w Sandomierzu 1907–1986*, „Biblioteka Dwutygodnika Społem" 1987, nr 1.
„Kielecki Dziennik Wojewódzki" 1945.
Meducki S., *Życie polityczne i gospodarka*, [w:] *Dzieje Sandomierza 1918–1980*, red. W. Czajka, t. 4, Warszawa 1994.
„Monitor Polski" 1946–1947.
Naumiuk J., *Rewolucyjno-demokratyczne partie polityczne i ich współdziałanie w tworzeniu władzy ludowej na przyczółku sandomierskim*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Świętokrzyskiej. Nauki Społeczno-Ekonomiczne" 1975, nr 4.
Obwieszczenie ministra administracji publicznej z dnia 17 lipca 1945 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu PKWN z dnia 7 października 1944 r. o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (Dz.U. RP z 1945 r., nr 24, poz. 145).
„Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego" 1974, nr 16.
Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski 1945–1956*, Warszawa 2011.
Rozporządzenie ministra aprowizacji i handlu z dnia 5 marca 1947 r. w sprawie spożycia pieczywa i tłuszczów zwierzęcych (Dz.U. RP z 1947 r., nr 29, poz. 125).
Rozporządzenie ministra przemysłu i handlu z dnia 10 grudnia 1948 r. w sprawie zniesienia ograniczeń spożycia pieczywa i tłuszczów zwierzęcych (Dz.U. RP z 1948 r., nr 60, poz. 476).
Rozporządzenie ministrów aprowizacji oraz przemysłu i handlu z dnia 30 lipca 1947 r. w sprawie ograniczenia obrotu mięsem, jego przetworami oraz tłuszczami zwierzęcymi (Dz.U. RP z 1947 r., nr 56, poz. 306).
Rozporządzenie ministrów aprowizacji oraz przemysłu i handlu z dnia 30 lipca 1947 r. w sprawie ograniczenia obrotu wyrobami cukierniczymi (Dz.U. RP z 1947 r., nr 56, poz. 305).
Rozporządzenie ministrów aprowizacji oraz przemysłu i handlu z dnia 30 września 1948 r. o zniesieniu ograniczeń obrotu wyrobami cukierniczymi (Dz.U. RP z 1948 r., nr 48, poz. 364).
Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 lutego 1945 r. o obowiązkowych dostawach mięsa na rzecz Państwa (Dz.U. RP z 1945 r., nr 6, poz. 26).
Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 lutego 1945 r. o obowiązkowych dostawach zbóż, gryki, prosa, ziemniaków, siana, słomy, nasion oleistych, strączkowych i strączkowych pastewnych (Dz.U. RP z 1945 r., nr 6, poz. 23).
Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 marca 1945 r. o obowiązku świadczeń rzeczowych na rok gospodarczy 1945/46 (Dz.U. RP z 1945 r., nr 14, poz. 78).
Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 czerwca 1945 r. w sprawie ustalenia cen detalicznych i hurtowych na artykuły żywnościowe reglamentowane (Dz.U. RP z 1945 r., nr 23, poz. 132).

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 28/11/2026 12:41:29

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 lutego 1946 r. w sprawie ograniczenia spożycia potraw mięsnych w przedsiębiorstwach przemysłu gastronomicznego i gospodniego oraz ograniczenia obrotu handlowego mięsem i jego przetworami, pochodzącymi z uboju zwierząt rzeźnych (Dz.U. RP z 1946 r., nr 9, poz. 68).
Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 1946 r. w sprawie ograniczenia obrotu mięsem, jego przetworami oraz tłuszczami zwierzęcymi (Dz.U. RP z 1946 r., nr 18, poz. 121).
Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. w sprawie ograniczenia obrotu wyrobami cukierniczymi (Dz.U. RP z 1946 r., nr 24, poz. 158).
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 czerwca 1947 r. w sprawie organizacji i zakresu działania komisji cennikowych (Dz.U. RP z 1947 r., nr 44, poz. 230).
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 czerwca 1947 r. w sprawie organizacji i zakresu działania komisji notowań (Dz.U. RP z 1947 r., nr 44, poz. 229).
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1947 r. o obowiązku uiszczania przez niektóre gospodarstwa rolne podatku gruntowego w ziemiopłodach (Dz.U. RP z 1947 r., nr 55, poz. 296).
Stańczyk H., *Od Sandomierza do Opola i Raciborza*, Warszawa 1998.
Śmietanka-Kruszelnicki R., Wróbel E., *Przestępstwa żołnierzy Armii Czerwonej na Kielecczyźnie 1945–1946*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2006, nr 25.
Ustawa z dnia 20 października 1920 r. o spółdzielniach (Dz.U. RP z 1920 r., nr 111, poz. 733).
Ustawa z dnia 30 marca 1939 r. o powszechnym obowiązku świadczeń rzeczowych (Dz.U. RP z 1939 r., nr 30, poz. 200).
Ustawa z dnia 2 czerwca 1947 r. o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym (Dz.U. RP z 1947 r., nr 43, poz. 218).
Ustawa z dnia 9 marca 1948 r. o Samorządowym Funduszu Wyrównawczym (Dz.U. RP z 1948 r., nr 16, poz. 111).
Ustawa z dnia 21 maja 1948 r. o centralach spółdzielczo-państwowych (Dz.U. RP z 1948 r., nr 30, poz. 200).
Ustawa z dnia 21 maja 1948 r. o Centralnym Związku Spółdzielczym i centralach spółdzielni (Dz.U. RP z 1948 r., nr 30, poz. 199).
Ustawa z dnia 21 maja 1948 r. o przedsiębiorstwach państwowo-spółdzielczych (Dz.U. RP z 1948 r., nr 30, poz. 201).
Ustawa z dnia 21 lipca 1950 r. o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950–1955 (Dz.U. RP z 1950 r., nr 37, poz. 344).
Witkowski A., *Wymiar i pobór podatków bezpośrednich oraz opłat na rzecz Skarbu Państwa od gospodarki nieuspołecznionej i ludności w Polsce w latach 1944–1950*, Rzeszów 2002.
Zaremba M., *Wielka trwoga. Polska 1944–1947. Ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012.

SUMMARY

The aim of this article is to explain the main directions of district and urban authorities activity in Sandomierz in the years 1944–1950. The activities involved the issues of the war destruction and overpopulation in Sandomierz County. These actions were further hindered by the fact that the Red Army troops stationed in this area to mid-year 1946. Therefore, in the first place, the county and city authorities, had to handle the problem of food supply which was based on assignments from the outside, and housing. In the second place, the county and city authorities had to bring the county and cities up after the negligence and destruction caused by occupation and the war. Furthermore, it was very important to enliven the district through the construction of a processing base for the fresh market gardening industry.

Keywords: Sandomierz; district; urban authorities activity